

A DEMOKRÁCZIA ALAPESZMÉI

A MAGYAR

TÖRTÉNELEMBEN,

KOSSUTH FERENCZ FELOLVASÁSA A „DEMOKRATA”

KÖRBEN

1896. május 24-én.

BUDAPEST,

NAGY SÁNDOR KÖNYVNYOMDÁJÁBÓL.

A történelem lefolyása bizonyos menetrendet mutat mindig és mindenütt.

A menetrend lefolyását a történelem logikájának szokták nevezni; csak annyiból logika, a mennyiből adott helyzetek, adott következményeket idéznek elő.

Az emberi nem fejlődése többnyire egyforma utakon járt: ez emberi társadalom egyformán alakult át, egy nagy törvény szerint, mely érvényesült a régi görög és római világok múltjában, de érvényesült a mai európai államok múltjában is.

E törvény a társadalom fejlődése a despotizmusból az arisztokráciába, az arisztokráciából a demokráciába; vagy más szavakkal : az egy ember jogaiból átmenés a kevesek jogaira és a kevesek jogairól a sokak jogaira, míg végre a társadalom eléri az utolsó fokot, 'azt, a mikor mindenki jogai egyenlők.

De midőn a társadalom ez utolsó fokot is elérte, akkor az emberi dolgok oszcillációjá-

ban ismét visszafelé fejlődik a sokak jogaitól, ismét visszatér a kevesek jogaira és a kérésekéről az egyes emberek jogaira.

A pendulumszerű oszcilláció az anyagi világ anyagi mozgása törvényei közt nagy szerepet játszik; úgylátszik, hogy a szellemi világban is ily szerepe van és ily szerepet ölt a nemzetek, az államok, a világ lakóinak történelmében.

Aristoteles megemlíti már e törvényt és alkalmazására rámutat a görög világ történetében.

Kezdetben patriarkális királyok uralkodnak, akaratok mérvadó háborúban, békében és igazságszolgáltatásban; később némelyek a társadalomban vagyona, befolyásra tesznek szert személyes erejükkel, bátorságukkal, ügyességükkel – ezek kivételes helyzetbe jutnak és megalkotják a kiváltságos osztályt, az arisztokráciát. Kezdetben ez osztály hatalmas; fenntartják azok a tulajdonságok, melyek elégségesnek bizonyultak arra, hogy tagjait a sokaság felé emeljék; – később a hatalom élvezetének elkerülhetlen következménye, a visszaélés és a kivételes helyzetből eredő minden jónak élvezete, degenerálja az arisztokráciát, mert az élvezet, a tétlenség dégenériai, a munka pedig erősít; – addig, míg a társadalom egy része így átalakul, addig folyton szaporodnak az alkalmak a vagyon-

szerzésre, a felemelkedésre és a felemelkedettek száma folyton szaporodik; – a sokak emelkedése általános állapotemelkedést idéz elé, a különbségek az osztályok közt kisebbednek, a válaszfalak alacsonyodnak, a nagyurak nem oly nagyurak többé mint egykor voltak, a nép nem oly földhöz ragadt többé, mint egykor volt és a társadalom végzet szerűleg a demokrácia felé halad, mert oda vezet a emberi viszonyok természetes fejlődése.

Az emberiség történelmében, az átmenet az egyesek uralmából a kevesek uralmába könnyű volt ; nehezebbnek látszik az átmenet a kevesek uralmából a sokak uralmába és még nehezebb az átmenet a mindenki uralmába, a mi egyértelmű a senki uralmával.

Az arisztokrácia kevés száma könnyen szövetkezhetett, hogy magának az egyesek ellen jogokat biztosítson.

A polgárság, vagy a sokaknak társadalmá már nehezebben szövetkezhetik, azért, mert sokan nehezebben szövetkeznek, mint kevesen.

A nép, vagyis mindenki, még nehezebben szövetkezik, hogy elérhesse a végeredményt, mely felé az emberi társadalom végzetszerűleg halad.

A jelenkor államcsaládanak történelmében nem ment még át a társadalom a logikus ciklus minden fázisán, még kevésbé jött még

el a visszafejlés ideje, illetőleg azon oszcilláció, azon pendulumszerű mozgás, melyről említést tettem; de a régi görög és római világban a történelem elibünk tárja a társadalmi fejlődés és visszafejlődés egész ciklusait ; és nemcsak abból következtethetjük, hogy a történelem logikája mindig s mindenütt ugyanaz, hogy így fog lenni a mostani társadalommal is, de abból is, hogy jelen korunkban láttunk már egy nagy nemzetet áthaladni a fejlődés és visszafejlődés körszakán gyors egymásutánban. Láttuk Franciaországot az abszolút királyi hatalomból átmenni a többek uralmába, ebből a forradalomba s a mindenki uralmába, és ismét vissza a konzulátusba és a császárságba, tehát az egynek uralmába; a császárságból a legitim királyságba, ebből a polgári királyság korszakába, innen ismét a köztársaságba, s a köztársaságból ismét a császárságba.

E gyors váltakozás nem természetes fejlődés; a társadalom természetes fejlődése az, midőn erőszak nélkül, természetesen járja le a társadalom logikus ciklusát.

Hogy ez lehetséges legyen, természetes módon kell fejlődni az átalakulásoknak és annál biztosabb a békés és áldásos fejlődés, mentől inkább hordta a társadalom kezdetől fogva kebelében annak a végfejeménynek

csiráját, mely felé a társadalomnak haladni kell, mielőtt a visszafejlődés kora bekövetkezik.

A végfejemény az egyenlőség, a demokracia fogalma, tehát aggodva keresem, mint magyar hazafi, azon tüneteket, a melyek kimutathatnák nekem azt, hogy volt-e a magyar társadalomban, az ősidőkben, a középkorban, az alig múlt időkben és van-e most a demokratikus eszméknek az a csirája, melyből természetesen eredhet az a fejlemény, mely átvezetné a nemzetet egészségesen, rázkódások nélkül az emberi társadalom természetes fejlődéseinek fázisain.

A demokratikus alapeszmének csiráját keresem egyszóval a magyar társadalom fejleményeiben, s a magyar jogtörténelemben.

Az első pillantásra, kétségbeesett vállalkozásnak látszik az és sokan kérdezni fogják, hogy lehet demokratikus alapeszméket keresni a magyar társadalom és a magyar jog történelmében?

Igaz, hogy csaknem az utolsók voltunk a műveit nemzetek közt, kik megtartották a kiváltságos osztály kiváltságait.

De az is igaz, hogy eljött az idő, mikor a nemesség maga adta fel jogait.

És igaz még az is, hogy nem a nemesség szállott le a néphez, de a népet emelte fel magához.

Ha e nagyszerű látványon pihentetjük tekintetünket, akkor már több reménnyel kereshetjük a demokratikus alapeszmék csiráit a magyar jog történelemben, mert azt látjuk, hogy e dicső eredmény oly természetesen éretett el, hogy egészséges csirából kellett az eszmének természetesen fejlődni ; békés fejlődés volt ez, nem forradalmi kórságnak erőltetett szüleménye.

Fellelkesülve a nagyszerű látványtól, mely egy egész osztály igazságérzetéről, hazafiságáról, bölcsességéről, erényeiről tesz tanulságot, több bizalommal veszem kezembe Diogenes lámpáját, melylyel nem embert megyek keresni, de azt, a mi a magyar társadalom békés fejlődését biztosítja a demokrácia alapeszméit a magyar jogtörténelemben.

A mi világrészünk történelmében két vezérszellem küzdött egymással, a latin egyesítési és a teutonik szétदारabolási szellem.

E küzdelem már megkezdődött akkor, mikor őseink elfoglalták ezt a hazát, melyet jó és balsors között megtartott számunkra az isteni gondviselés.

Messziről jöttek őseink, más szellemet, más szokásokat hoztak, mint azok, melyek azon nemzeteknek volt tulajdona, a melyek közé beélkezte őket sorsuk, éles kardjuk, erős karjuk és hegyes nyilaik.

Úgy léptek ők be Európa nemzetei közé mint oly hivatalnok, kik megzavarják a természetes fejlődést, azt a logikus egymásutánt melyről megemlékeztem, és a mely más európai nemzetek történelmét jellemzi.

Bejöttek mint vándor, pásztor nép, mely vadászatból, halászatból, zsákmányoló kalandozásból élt.

Ez az életmód nagy területeket igényel és a sűrű népesség létezését lehetetlenné teszi.

Egy óriási területen elszórt vándornép felett az egyesek uralma lehetetlen.

Történelmünk első lapjai nem is beszélnek egyesek uralmáról.

A kevesek uralma könnyebb ily helyzetben, de azért mégis nehéz, mert nehezen emelkedhetnek ki a kevesek nagy térségen elszórt emberek közt és nincs ki felett és nincs ho] gyakorolhatni hatalmukat; az életviszonyok egyszerűek, a szükségek csekélyek, pedig a szükség az, a mi az embert lealázza és függésbe vezeti.

Az ős magyar társadalomnak csak két alapja volt, a család és a harczyi szervezkedés ; a családban lelte fel életét az ős magyar; itt kereste mindenét, a harczyi szervezkedésben védelmét kereste és a támadás lehetőségét, a mi a népfentartás akkori főkútforrásához, a zsákmányoláshoz vezetett.

A vándorvadász, vándorhalász, a vándor-pásztor nagy térséggel, körülötte a szabad éggel feje felett szabad embernek érezte magát – a magyar társadalom kezdete tehát teljesen demokratikus volt.

Az egyetlen összefüggés, a harci szervezet képezte a törzsöket, vagy harcosok szövetkezetét; – vannak, kik egy-egy törzsben 40.000 harcost véltek felfedezhetni a távolmultak ködébe tekintve, de lettek légyen bármennyien, kiki maga ura volt a rónaság magányában; összeállt másokkal, hogy támadjon vagy védekezzen és midőn a hadakozás megszűnt, ismét tökéletesen független emberré lett; – a demokrácia teljes mérvben nyilvánult tehát mindjárt és történelmünk kezdetén.

A görög bölcs Leó azt írta őseinkről, hogy a csata napjáig törzsek szerint el vannak széledve – a csata napján parancsolhatt nekik valaki, de azelőtt és azután senki.

Azt írta Ibn Daszta, „hogy minden magyar szót fogad a *dsilének*, akár támadó, akár védelmező harczra hívja őket.”

És bölcs Leó, hogy „minden más népeknél erősebb hadszervezetet tartanak, rendezett csatát vezetve, egy vezérnek hódolnak.”

De az titok maradt, hogy mikép határozhatta el magát a szerteszórt nép arra, hogy

összegyűljön, harczba menjen, zsákmányolni menjen, védekezni készüljön.

„Gyülekezniük kellett, de szabad akaratból, mert nem kényszeríthette senki távol legeltető szomszédját, hogy ő is harczba menjen, gyülekeztek tehát szabad akaratból, egyenlő joggal, egyenlő harczképességet és harczjogot követelve maguknak a demokrácia szellem uralkodott tehát életmódúkbán, egyenlő jogaikban, egyenlő szabadságukban.

Az ősi szervezet kizárólag hadi szervezet volt, vezérek, hadi tisztségek alatt, kiknek a harczban óriási hatalmuk volt és a kik „a vétkeseket kegyetlen és súlyos büntetésekkel lakoltatták,” írja Leó; de mikor a háborúnak vége volt, elszéledt a nép, szétoszlott és vége lett a vezéri hatalomnak.

Európába beékelve sokáig e különleges társadalom fenn nem állhatott; a támadások ereje és gyakori volta összébb terelte a kalandozó népet; a harczok sokszorossága megszilárdította a vezérek parancsoló képességét, megteremtven és sokszorozván az alkalmat a parancsolásra és az engedelmeskedésre.

Ebből a helyzetből fejlődött ki a törzsek szövetsége; a törzsszövetségből fejlődött ki a vezéri hatalom; a vezéri hatalomból a fejedelmi és a fejedelmiből a királyi.

Ámbár a kereszténység behozatala mind-

inkább kitörölte a magyar társadalom eredeti jellegét és természetesen a nyugoti világ jellegét ültette lassanként át, de azért a hosszú és lassú társadalmi és jogi átalakulásban mindig fennmaradt valami az ősi jellegből, mely jelleg ösztönszerűleg demokratikus jelleg volt.

A föld, mely a törzsöké volt, lassankint magántulajdonná lett; – ez elkerülhetetlenné vált akkor, mikor a pásztori állapotból a mezőgazdaságiba lépett át a nemzet; – ez régen volt, mert a magántulajdon jogát már Szent István szentesítette.

A társadalomnak ezen átalakulása közt is megtartotta a királyi hatalom eredetének jellegét, mely a vezéri hatalomból származott és a mely eltért a nyugoti országokban létező királyi hatalmak jellegétől, nemcsak azért, mert a választás elve fentartatott, hanem azért, mert a kormányzás, bíráskodás és háborúskodás minden hatalma a király kezeiben volt és nem úgy mint másutt a hűbérurak kezeiben.

De bár a magyar királyok jogai és hatalma ilyen kivételesen nagyok voltak, a törvényeket együtt hozták a király és a nemzet, nemzetgyűlések vannak, hová az ország minden részéről odasereglik a sokaság és az aranybullában kimondatik az a nagy demokratikus elv, hogy a nemzetnek joga van védeni magát

a királyi hatalom ellen, az arany-bullában ki-
mondatik a fegyveres ellenállásnak oka.

Már említettem, hogy a régi felfogás sze-
rint minden magyar egyenlő volt; de később,
a mezőgazdaság fejlődése folytán megalakult
földbirtok, egyenlenséget hozott létre az
emberek között, de ezen egyenlenség egy
nagy demokratikus fogalomnak érvényesítésé-
hez vezetett, a szabadság fogalmának érvé-
nyesítéséhez; szabad ember volt a földbirtokos
és a szabadság volt kiváltságának jele és előnye.

A mint a társadalom tovább fejlődött, a
lehetőleg legszebb demokratikus eszme képezte
a kifejlett magyar arisztokratikus alkotmány
alapelvét.

Ez alapeszme röviden kifejezve ez volt:
jogok kötelességekért, és kötelességek jogokért.

A kötelesség a honvédelem volt, tehát a
kötelesség legszentebbike; ez össze volt kötve
a joggal és a jog arányítva volt e köteles-
séghez.

A várjobbágyok szabadak voltak, mert
kötelesek voltak harczolni a várispánok alatt.

A megyei nemesség szabad és kiváltságos
osztály volt, mert köteles volt harczolni a
megye zászlója alatt.

A zászlós urak több jogokkal bírtak, mert
annyi erőt vittek a harczba önmaguk, mint a
megyék.

Ezt az alapelvet ott látjuk Magyarországnak történelmében mind végig míg csak meg volt az országnak önrendelkezési joga.

Ez alapelv pedig tisztán demokratikus jellegű.

Mikor a magyar állami függetlenség csak hagyományszerűleg és papiroson élt, akkor elfajult az alapelv is és az állandó hadseregek felállításával a népre hárult minden teher, minden kötelesség és semmi jog.

De mikor a magyar társadalom így elfajult, nem volt többé igazán magyar.

Mikor a hosszú tetszhalálból felébredt a nemzet, mindjárt visszatért a régi hagyományokhoz és a nemesség magasztos önlemondása, úgymint az 1848-iki halhatatlan törvények, a demokrácia szellemének visszahelyezkedése volt a magyar társadalomba.

Hazafiságom lámpája bevilágította tehát számomra azt a teret, a melyen megtalálom a demokrácia alapeszméjét a régi és a mostani magyar társadalomban.

A világot arra tereli az emberi viszonyok fejleménye; hazánkban ez eszmék nyugodtan fejlődhetnek, mert a magyar faj történelmében és a magyar jog történelmében benne van a gyökér és benne volt századokon át.

Ezért történt nálunk vérontás nélkül az átalakulás 1848-ban, a mely átalakulás máshol

vérpatakokat ontott ki; ezért fog nemzetünk békében kibontakozni ezután is abban az irányban, mely felé a polgárisodás útja vezet.

Ez a hitem, ez a reményem, és hazafiságom egész hevével ragaszkodom e hithez és e reményhez.

Áldja meg az isten egy második ezredévig a sokat szenvedett és sokat megérdemlett hazát !